

Красимира Фучеджиева

Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“
при Българската академия на науките
София, България

Юбилей

ДОЦ. Д.Ф.Н. ЛИЛЯНА ДИМИТРОВА-ТОДОРОВА НА 70 ГОДИНИ

Доц. Лиляна Димитрова-Тодорова, доктор на филологическите науки, е езиковед с научни приноси в областта на етимологията, ономастиката, сравнителното езикознание и социолингвистиката. Тя посреща своя 70-годишен юбилей като уважаван специалист по славянско и балканско езикознание, като един от авторите на академичния *Български етимологичен речник* и на *Славянския ономастичен атлас*. Научното ѝ творчество включва над 200 публикации, сред които три монографии, студии, статии и рецензии в авторитетни български и чуждестранни научни издания. Трудовете ѝ са несъмнено приноси за съвременната наука за езика и се цитират от редица световноизвестни учени като И. Дуриданов, М. Младенов, О. Н. Трубачов, В. Е. Орел, Л. Мареш и мн. др.

Лиляна Дойчева Димитрова-Тодорова е родена на 1 март 1946 г. в Габрово. Там завършва средното си образование в престижната Априловска гимназия. Висшето си образование (българска и руска филология) завършва през 1968 г. в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Интересът ѝ към езикознанието, към проблемите на етимологията и ономастиката се задълбочава по време на следването ѝ. Тя участва в кръжок по Общо езикознание с ръководител проф. Борис Симеонов, както и в летни експедиции по топонимия. Започва да се занимава с етимологични и ономастични проучвания, изнася доклади на студентски научни конференции и защитава успешно дипломна работа на тема *Местните имена в гр. Панагюрище и с. Оборище, Панагюрско* под научното ръководство на проф. Моско Москов.

След завършване на висшето си образование Лиляна Димитрова-Тодорова работи като хоноруван сътрудник (в периода 1968–1970 г.) в рубриците за култура на представителни столични всекидневници и има над 50 публикации във вестниците *Вечерни новини*, *Отечествен фронт* и други периодични издания.

През 1969 г. се явява на конкурс за аспирантура в Секцията за общо, индоевропейско и балканско езиковедство, днес Секция за българска етимология в Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ при БАН и го издържа с отличен успех. На следващата година е назначена като филолог-специалист в същата секция, ръководена по това време от изтъкнатия езиковед акад. Владимир Георгиев, основател на известната сред специалистите „Георгиевска етимологична школа“. В секцията Лиляна Димитрова-Тодорова работи и с други известни специалисти в областта на етимологията и ономастиката като проф. д.ф.н. Йордан Заимов, проф. д.ф.н. Тодор Ат. Тодоров и акад. Иван Дуриданов. Постепенно се изгражда като специалист по славянска, балканска и индоевропейска етимология. От 1978 г. е включена в авторския колектив на *Българския етимологичен речник* и до пенсионирането си през 2011 г. (а и известно време след това) тя работи върху този основен проект на Секцията. В периода 1991–1995 г. Лиляна Димитрова-Тодорова е секретар, а в периода 2004–2011 г. – ръководител на Секцията.

Благодарение на отличната си езиковедска подготовка и на езиковия си усет тя изучава с лекота различни чужди езици, което разширява езиковата ѝ компетентност. Участва в едномесечен международен летен семинар по чешки език в Карловия университет в Прага (през 1977 г.), посещава курсове по румънски, албански, чешки и старогръцки език към Института за български език при БАН, курсове по полски език към Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и към Полския културно-информационен център в София. Освен това ползва основните западноевропейски езици, всички останали славянски езици и турски език. Всичко това допринася за успешното етимологизиране на български думи от славянски, балкански и друг произход. От значение за нейната езиковедска квалификация е и тримесечната ѝ специализация през 1978 г. по славянска ономастика и етимология в Института по славистика и в Института за полски език при Полската академия на науките (Варшава и Краков), както и във Вроцлавския университет, при професорите Фр. Славски, В. Бориш, К. Римут, А. Чешликова, М. Малец, Е. Жетелска-Фелешко, Ст. Роспонд и др.

През 1993 г. Лиляна Димитрова-Тодорова защитава успешно кандидатска дисертация на тема *Местните имена в процеса на езиковата комуникация (Въз основа на материал от Поповско)* и получава научната и образователна степен „кандидат на науките“, понастоящем „доктор“. Проф. Моско Москов дава висока оценка на този труд и го определя като „първото социолингвистично изследване на топоними у нас“ – признание, което подчертава новаторския и приносен характер на труда, плод на дългогодишна събирателска и проучвателска дейност. В него Лиляна Димитрова-Тодорова прави комплексен ономастичен анализ, като комбинира сравнително-историческия метод с детайлно описание на съвременното състояние на разглежданите имена. Паралелно с това използва и богати диалектоложки и екстралингвистични данни, а резултатът е един изключител-

но задълбочен и многоаспектен етимологичен анализ на топонимите от различни хронологични пластове (субстратен, славянобългарски, прабългарски, кумански, печенежки, османотурски и др.), възникнали в условия на междуезикова и междудиалектна интерференция. В предговора към дисертацията, издадена през 2009 г. със същото заглавие, проф. Ева Жетелска-Фелешко я характеризира като „работа, която представлява ценен принос не само за българската ономастика, но също така за славянската и европейската ономастика, което се дължи предимно на новия теоретичен и методологичен подход“.

През 2006 г. излиза монографията на Лиляна Димитрова-Тодорова *Местните имена в Поповско*. В нея е подложен на задълбочен етимологичен, фонетичен, морфологичен, словообразователен и семантичен анализ богат топонимичен материал (7064 местни имена от 51 селища на бившата Поповска околия в Североизточна България). Като се опира и на различни исторически, археологически, етнографски и фолклорни данни, авторката прави аргументирани изводи за етногенезиса на населението. Става ясно, че районът на Поповско е бил населяван през различни исторически епохи от древно тракийско, дако-мизийско и славянобългарско население, върху което се е наслявал прабългарски, печенежко-кумански и османскотурски суперстрат. В този труд се прилага за пръв път оригинална класификационна схема на топонимите с оглед на семантичната им мотивация, което е новост в изследването на българската топонимия. Книгата е отразена в 9 рецензии от български и чуждестранни учени.

Друго фундаментално изследване на Лиляна Димитрова-Тодорова е обобщаващият труд *Собствените имена в България. Изследвания, анализ, проблеми* (2011), който тя защитава като докторска дисертация през 2010 г. и придобива научната степен „доктор на филологическите науки“. Трудът, който е високо оценен от рецензентите и в отзивите на редица български и чуждестранни специалисти, е резултат от дългогодишните и задълбочени занимания на авторката в областта на ономастиката. Това е едно от малкото подобни изследвания в България с безспорно теоретико-приложно значение.

Интересите на Л. Димитрова-Тодорова към проблемите на ономастиката не се ограничават само в сферата на топонимията. Научните ѝ търсения са насочени и към изследвания, свързани с българската антропонимична система, с българските астроними, фитоними, урбаноними, хрема-тоними. Тя се занимава и с влиянието на глобализацията върху българските фирмоними в съпоставка с полските фирмоними, с връзката на собствените имена в България с религиозната проблематика, с влиянието на обществото върху българската онимична система, с мястото на флората в българската топонимия и с много други ономастични проблеми. Лиляна Димитрова-Тодорова изследва за пръв път собствените имена в художествената литература и фолклора, прилагайки нов ономастичен подход. Тя има приносни проучвания и публикации, свързани с паралелните топонимии

ми, с методологията и терминологията в ономастичните изследвания, с историята и съвременното състояние на тези дялове от езикознанието в България. Редица общи и частни въпроси, свързани с всички видове собствени имена в България, разглежда и в статиите, поместени в общославянската енциклопедия „Słowiańska onomastyka. Encyklopedia“, t. I–II (2002–2003). Сред приносните ѝ научни разработки в областта на ономастиката трябва да се посочат и заглавия като *Анатомичната лексика в българската географска терминология и в българската топонимия* (1987), *Метафорични имена в българската хидронимия* (1989), *Метафорични имена в българската оронимия* (2001). В тях се обръща специално внимание на метафоричната лексика, като за пръв път в България се разглеждат в системен план топоними, хидроними и ороними, създадени метафорично от народни географски термини, и се установяват редица закономерности при този развой.

Широтата на темите, които провокират нейните научни търсения, недвусмислено говори не само за огромната ерудиция на Лиляна Димитрова-Тодорова, но и за безспорното ѝ умение да анализира комплексно езиковите явления в синхронен и в диахронен план – подход, който е особено ценен и продуктивен. Това е и една от причините Лиляна Димитрова-Тодорова да се нарежда сред най-изтъкнатите български учени, допринесли много за развитието на съвременната ономастична наука в теоретично и приложно отношение.

Като признат специалист ономаст Лиляна Димитрова-Тодорова е привлечена в редица международни проекти. Тя е сред авторите на споменатата по-горе двутомна *Енциклопедия на славянската ономастика* (международен проект с ръководител проф. д.ф.н. Ева Жетелска-Фелешко и проф. д.ф.н. Александра Чешликова), както и на *Славянския ономастичен атлас*, принос към който са нейните статии *Структурни типове съставни български ойконими в съпоставка със западнославянски ойконими* (1998), *Структурни типове енокоренни български ойконими в съпоставка със западнославянски ойконими* (2003), *Semantische Typen de appellativischer Oikonymie in Bulgarien* (2007). Участва с български ойконимичен материал в пробната книжка на атласа *Strukturní typy slovanské ojkonymie. Die Strukturtypen der slawischen Ortsnamen* (1993).

Безспорен е приносът на Лиляна Димитрова-Тодорова към българската етимология. Тя е дългогодишен автор на *Българския етимологичен речник* (от II до последния VIII том, който е под печат) и съредактор на VIII том на речника. Етимологичните ѝ изследвания се отличават с комплексен и задълбочен анализ на езиковия материал, както и с научно аргументирани доказателства при обясненията на много редки, диалектни и старинни думи от домашен и чужд произход. В речникови статии и в свои публикации тя за първи път изяснява произхода на огромен брой книжовни и диалектни думи от славянски произход, голяма част от които са останали

неясни, или коригира неправилни тълкувания от български и чужди етимолози (например на думи като *лъпсішам*, *лъсчѐр*, *лїчкам*, *лъчугам*, *мълнѐя се*, *одвѐбїжеце*, *оддзвїрувам се*, *одївам се*, *ожїгвам*, *смїкове*, *сѐнуф* и пр). На нея дължим изясняването на балканския произход на много диалектни български думи – заемки от румънски (*лъкўста*, *лъмбатѐрка*, *мїте*, *мълїн*, *мънгълїв*, *мънджѐк*, *мъндреле*, *мънўш* и др.), гръцки (*мїсхор*, *мїт* и *мїтїт*, *мїтѐва*, *мїщурїя*, *мїятик*, *мънгуди* и др.), албански (*мїшо-вина* и др.) и турски (*мїсїюбетин*, *мїтебер*, *мїянѐ*, *одун*, *ойгўе*, *уймалїя*, *файка*, *фашкан* и др.), както и на заемки от арабски (*макул*, *мънъсїп*, *ѐджерє*, *одўт*, *фак*, *фал* и др.), навлезли в български език с турско посредничество. Особено голям интерес проявява към изясняване произхода на народните названия от българската ботаническа номенклатура. В своите статии тя тълкува трудни за етимологизуване народни названия на растения, между които са названията на растението *мекиш*, *Acer tataricum* (*гладѐж*, *гледѐва шўма* и др.); *слънчоглед*, *Helianthus annuus* с многобройните му диалектни варианти; *кукуряк*, *Helleborus odorus* (*спреж* и др.); *жиловлек*, *Plantago* (*брїтци*, *брїци*, *живѐвлек*, *жилѐвник* и др.); *паче гнездо*, *Anchusa officinalis* (*винче* и др.); *орлови нокти*, *Lonicera caprifolium* (*аномїли*, *анъмїли*, *мъндїня* и др.); *Carlina acanthifolia* (*лъшитѐрка* и др.) и мн. др. Към специалните ѝ интереси принадлежат и народните названия на планетата Венера, както и на съзвездията Орион и Плеяди.

Научните постижения на Лиляна Димитрова-Тодорова са добре познати в чужбина (чрез нейните многобройни публикации в международни научни издания и чрез широкото ѝ участие в международни научни форуми – 70 на брой) и са високо оценени от международната научна общност. Научната ѝ компетентност и експертност са основание тя да бъде привлечена към редица научни органи. Лиляна Димитрова-Тодорова е член на ICOS (Международен съвет за ономастични науки/International Council of Onomastic Sciences); на Комисията по славянска ономастика, на която е била вицепрезидент; на Комисията по етимология и на Комисията по балканско езикознание към Международния комитет на славистите; на Обществото за ономастични изследвания в Източен Тирол (Австрия); на INSOLISO (International Sociolinguistic Society in Sofia/Международно социолингвистично дружество към Софийския университет *Св. Климент Охридски*); на Съвета на Българското ономастично общество с център Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ при БАН, София; на фондацията „Проф. Максим Сл. Младенов“ и Обществото за проучване на българската народна реч при Софийския университет „Св. Климент Охридски“; на Българско-полското дружество *Боян Пенев* към Полския институт в гр. София и др. В периода 2003–2013 г. е член на Научния съвет на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, а в периода 2004–2012 г. – член на редакционната колегия на сп. *Български език*. Тя е редовен кореспондент на сп. *Rivista Italiana di Onomastica* (RION) (Рим) и на сп. *Newsletter* при ICOS и е член на Междуна-

родния издателски борд на поредицата *Acta onomastica* (Прага), както и на Програмния съвет на поредицата *Prace Onomastyczne* (Олщин, Полша). Редактор е на научни трудове и е автор на издателски рецензии и рецензии за придобиване на научни звания и степени.

Л. Димитрова-Тодорова е изнасяла научни лекции в Полша и Чехия, както и голям брой беседи по проблемите на българската ономастика и етимология по БНР и по национални и частни телевизионни канали. Превеждала е от руски и полски език за сп. *Български език* и за издателство *Егмонт*.

Лиляна Димитрова-Тодорова е носител на Златна значка на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ за особени заслуги към развитието на българското езикознание, българистиката в чужбина и Института за български език.

Целият творчески път на доц. д.ф.н. Лиляна Димитрова-Тодорова преминава в Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ при БАН, където тя работи както върху големи и значими академични трудове като *Български етимологичен речник*, така и върху индивидуални ономастични изследвания с приносен характер за българската и славянската ономастика. Нейното име е трайно свързано с постиженията на българската етимология и българската ономастика през последните десетилетия. Да ѝ пожелаем здраве, вдъхновение и неизчерпаема творческа енергия!

✉ Krasimira Fuchedzhieva
antena.k@gmail.com

Публикувано: 15 април 2016